

Budskapet som forsvant

- når statsbudsjettet blir sendt i reprise

Camilla Bakken Øvald

Politikere og journalister har et felles ansvar for å formidle hvordan den økonomiske politikken påvirker samfunnet og livene våre. TV-dekningen av statsbudsjettframleggelsen viser at ingen av dem lykkes særlig godt med oppgaven.

EN GJENNOMGANG AV TV-dekningen de siste 15 årene¹ viser at verken politikere eller journalister fornyer seg nevneverdig når statsbudsjettet blir lagt fram: Reportasjene er de samme, kommentarene en kopi av året før og replikkene er like – uavhengig av den økonomiske situasjonen eller regjeringens politiske farge. Det mest oppsiktsvekkende er likevel hva som *ikke* nevnes. Ingen spør

hvorfor innstramming er like viktig som året før, til tross for at renteutsiktene er snudd på hodet. Ingen utfordrer regjeringens såkalte storsatsninger ved å regne ut hvor mange kroner og øre som faktisk settes av. Ingen spør hvorfor og hvilke konsekvenser det får at pengepolitikken og renta prioriteres som økonomisk virkemiddel.

Snu bunken og fortsett som i fjor

På den store dagen samles journalister og fotografer utenfor finansministerens hjem. I høstmorgenens tussmørke spør de seg selv og hverandre om ministeren virker nervøs gjennom kjøkkenvinduet, om hva markedet vil si til årets budsjett, og hva renta mon tro vil føle etter finanstalen klokken 10. Noen av dem får sjansen til å stille statsråden et spørsmål på vei inn i den svarte regjeringebilen, og vi får kanskje vite om statsråden er nervøs, om budsjettet ligger i stresskofferten eller ikke, og om finansministeren er fornøyd med resultatet.

Deretter går det meste av seg selv.

omfattende enn kjedsomhet. Mangelfull og forvirrende informasjon om statsbudsjettet gjør den økonomiske politikken enda mer utilgjengelig og ubegripelig enn den er i utgangspunktet. Det blir vanskelig å se de politiske prioriteringene, og ikke minst; fraværet av dem.²

Vi kan kanskje ikke vente at journalister skal stille med grundig kompetanse og faglig tyngde når temaet er økonomisk politikk. Men vi bør i det minste kunne forvente at de gjør et minimum av research for å finne interessante kilder som kan si noe om den økonomiske politikken som vises gjennom statsbudsjettet. I andre politiske saker som lukter leder-

”

Det er ikke godt å si om dette skyldes latskap, ideologisk overbevisning eller frykten for komplisert kunnskap

”

Opposisjonen er opprørt, regjeringsmedlemmene fornøyde, statsministeren glad, og økonomene bekymret. Vaksjefene i NRK og TV2 snekrer sammen en 20 minutter lang nyhetssending med reportasjer fra en barnehage og et eldresenter, noen bilder fra finansministerens hjem med påfølgende utdrag fra finanstalen, og intervjuer med et par opprørte opposisjonspolitikere. Deretter får vi høre en økonom som er bekymret for at budsjettet ikke er stramt nok, før kanalens egen politisk kommentator avslutter det hele med å fortelle seerne at opposisjonen er overraskende kritisk.

Det er neppe spesielt kontroversielt å hevde at TV-dekningen av statsbudsjettet er blodfattig og tannløs. Likevel ser godt over en million av oss på nyhetene, enten på NRK eller TV2. Det er for så vidt et høyst frivillig valg, men konsekvensene av dårlige TV-sendinger denne dagen er mer

eller statsrådblod overgår journalistene hverandre i kreativ kildebruk.³ Vi vet med andre ord at de kan, dersom de bare vil. Men i omtalen av den økonomiske politikken velger journalistene konsekvent kilder som byr seg selv fram, eksempelvis sjeføkonomer i de store bankene. Det er ikke godt å si om dette skyldes latskap, ideologisk overbevisning eller frykten for komplisert kunnskap. Resultatet er uansett at nyhetsdekningen av statsbudsjettet i beste fall kan kalles mangelfull og overfladisk.

DU-journalistikk om de små ting

Nyhetssendingene om budsjettfremleggelsen innledes ofte med en reportasje fra en familie på Tveita eller Åsane. Med ett unntak, en NRK-reportasje i forbindelse med budsjettet for 2002 hvor en innvandrerfamilie ble portrettert, er familiene plukket rett ut fra standard-

oppsettet: mor, far og barn, rekkehus og labrador.⁴ Seeren får vite hvordan 1 prosent momsøkning vil påvirke familien, hvilke konsekvenser endringene i bilavgiften vil få, hvor stor andel av familieøkonomien som vil gå til barnehage, og om foreldrene vil merke kuttet på 7 øre i alkoholavgiftene. Den klassiske familiereportasjen suppleres gjerne med et innslag fra et aldershjem, skole eller barnehage. Deretter presenteres deler av budsjettet med figurer og tall, og DU får vite hvordan endringene i skatter og avgifter vil påvirke DIN hverdag.

Det er ingenting galt med å vise hvordan små endringer i skatter og avgifter påvirker privatøkonomien vår. Med unntak av endringer i innslaget for toppskatten, som senkes med Arbeiderpartiregjerings og økes igjen av Høyre, rammer små avgiftsendringer de mest sårbare husholdningene. En liten økning i momssatsen påvirker oss alle, men det er de med lavere inntekter som faktisk merker at melkeprisene øker noen øre. Derfor er det viktig å vise at justeringer i egenandeler i helsesektoren er mer enn enkle budsjettmessige prisjusteringer. De små avgiftsendringene viser regjeringens sosiale profil, og kan bidra til en regjerings være eller ikke være. Med sine gjentatte forslag om økte egenandeler på medisin bidro eksempelvis daværende finansminister i Bondevik II-regjeringen, Per-Kristian Foss, neppe til å øke regjeringens entusiasmen hos lokale KrF-politikere.

Problemet er at presentasjonen av konsekvensene av neste års statsbudsjett ikke forteller hele sannheten. For det første er mange av punktene i statsbudsjettet som får stor oppmerksomhet i media kun et utgangspunkt for forhandlinger. Flere av forslagene vil falle etter at regjeringen har inngått kompromisser med andre partier for å sikre flertall i Stortinget. Dagens flertallsregjering er et unntak, men for-

slaget om at arbeidsgiver skal betale en andel av sykepenger for sine ansatte, viser at flertallsregjeringer ikke er sikret flertall for forslagene sine.⁵

For det andre er det ikke de små, synlige endringene som får de største konsekvensene for livene våre. Et statsbudsjett viser også hva regjeringen ønsker å prioritere på lang sikt, om større investeringer, eventuelle velferdsreformer, forholdet mellom privat og offentlig forbruk, om forventet arbeidsledighet og andel uføretrygdede, og om pengepolitiske prioriteringer de neste årene. Disse temaene berøres sjelden av media, bortsett fra pengepolitikken. I løpet av nyhetssendingen om statsbudsjettet får vi vite at budsjettet enten a) vil øke renta, eller b) holde den fortsatt høy. Denne analysen presenteres i et kort innslag uten diskusjon eller motargumenter. Over til ekspertene.

«Ekspertenes» dom

Ekspertene kan deles inn i to kategorier: økonomene og TV-kanalenes egne kommentatorer. De fleste nyhetssendinger inkluderer begge grupper, men TV2 har gjennom hele 1990-tallet i større grad benyttet eksterne eksperter. Med få unntak er disse utdannet ved Norges Handelshøgskole og jobber i det private næringsliv.

Den eksterne eksperten er som regel bekymret for at budsjettet ikke er stramt nok. Oversatt til norsk betyr dette at offentlige utgifter må reduseres. I forbindelse med statsbudsjettet for 1993 var for eksempel Christian Vennerød, redaktør i Dine Penger, og Victor Norman, professor i samfunnsøkonomi ved Norges Handelshøgskole, begge bekymret for veksten i offentlig sektor.⁶ De den gang nye begrepene «effektivisering» og «omstrukturering av offentlig sektor» nevnes flere ganger i løpet av få minutter. Ingen av innslagene møtes av motinnlegg.

Utover opposisjonens standardkommentarer, presenteres ingen faglige innvendinger til den økonomiske politikken i noen av sendingene – med mindre kritikken handler om at offentlige utgifter ikke er kuttet nok.⁷ Dette gjelder også når finansministeren representerer partiet Høyre. TV2s dekning av statsbudsjettet for 2003 inkluderte et kort intervju med Knut Anton Mork, sjeføkonom i Handelsbanken. Budsjettet er stramt, men ikke stramt nok, hevdet han.⁸ Journalisten stilte ingen spørsmål til Morks analyse.

Der TV2 i alle år har overlatt kommentatorrollen til økonomer som Trygve Hegnar, Christian Vennerød og Knut Anton Mork, har NRK i større grad stolt på egne krefter. Under hele 90-tallet fikk journalist og økonom Olav Gran-Olsson fem frie minutter til å fortelle det norske folket om årets statsbudsjett. Det ryktes at Gran-Olsson i sin tid sleit litt med studiene ved Norges Handelshøgskole, og det kan kanskje være grunnen til at han valgte å holde seg til det samme manuset hvert år.⁹ Til og med vitsene går igjen i Gran-Olssons kommentarer, en indikasjon på at kollegaene i NRK enten ikke lyttet til det han sa, eventuelt ikke brydde seg om at liknelsen «vi vinner 12 rette i tipping hver dag» om norske oljeinntekter kan funke én gang, men mister mye av sin snert tredje gang på seks år.

lange monologer om økonomi, olje og innstramming, ble de økonomiske analysene av budsjettet kuttet til et minimum presentert av private finansaktører. NRKs journalister kunne heller konsentrere seg om mer spennende saker: Det politiske spillet. Den unge, kvinnelige statsviteren Bente Engesland innledet for syns skyld ofte med at «markedet venter i åndesløs spenning»,¹⁰ før hun og hennes kollegaer bekreftet det opposisjonen nettopp hadde sagt i foregående intervju: Den var overrasket og rystet.

I TV2 har Stein Kåre Kristiansen i mange år hatt samme rolle. Utrettelig har han rapportert fra Stortinget år etter år, og rapportert om en opprørt opposisjon og en regjering med store utfordringer foran seg. Tegn tyder på at han er i ferd med å gå tom for nye presentasjoner av samme manus, og sendingene de siste par årene viser en mer usikker Kristiansen. Èn årsak kan være at han i nyhetsdeknningen av budsjettet for 2005 røpet det alle vet, men som ingen tør si høyt: Alt er som normalt, og statsbudsjettet vil neppe føre til store endringer i hverdagen for de aller fleste av oss.¹¹

Framtida varer til revidert

Til tross for fagre ord om storsatsninger og hovedprioriteringer, er det ikke like lett å få øye på prioriteringene hvis en

”

Det er ingen tvil om at den rødgrønne regjeringen har økt tilskuddet til jernbane, men hvor mye har de egentlig omplassert i kroner og øre? Ikke så mye, viser det seg ”

”

På slutten av 90-tallet ble NRKs såkalte økonomiguru erstattet av statsvitere, politiske journalister og sjeføkonomer i de store bankene. I stedet for

leser de konkrete tallene. Statsbudsjettet er et eksempel på manglende konkret samsvar mellom politikernes ord og handlinger.

I valget 2005 gikk de rødgrønne partiene til valg på velferd og rettferdig fordeling. Da SVs leder Kristin Halvorsen ble utnevnt til finansminister, fryktet mange av landets velstående at valgloftene om fordeling og mer velferd ville bli innfridd. For svært formuende personer betyr dette i praksis økt skatt. I forkant av

vik II-regjeringen. Og når en leser tallene. Investeringene i jernbane utgjør 0,31 prosent av det totale statsbudsjettet, mindre enn en fjerdedel av investeringene til for eksempel forsvaret¹³

Rammene for et statsbudsjett begrenses av gjeldene år, men et budsjett kan vise tydelig retning med nye prioriterin-

I dag fungerer statsbudsjettet og nasjonalbudsjettet som kortsiktige politiske program

flertallsregjeringens første selvstendige budsjett verserte det mange rykter om dramatiske skatteendringer til fordel for folk flest, men da budsjettet ble offentliggjort kunne de rikeste av oss puste lettet ut. Ole Gjems-Onstad, professor ved BI, uttalte til både NRK og TV2 at han var overrasket over regjeringens manglende vilje til å skatte de aller rikeste, og oppfordret de «superrike» til å heve glasset for finansminister Halvorsen.¹²

Regjeringen holdt sitt løfte om å holde skattenivået likt som i 2004, altså det samme som Per-Kristian Foss mente var riktig etter omfattende skattelettelser og tre år i regjering. Uenigheten mellom partiene i det offentlige ressurstilgang er, med andre ord, vesentlig mindre enn valgkampen i 2005 kunne gi inntrykk av. Skatteforslagene i det rødgrønne budsjettet innebar riktig nok en økning på 0,2 prosent av statens totale inntekter, tilsvarende ca 2 milliarder kroner. Et par milliarder ekstra til kommunene og barnehager bidrar nok noe, men det blir lite til overs til andre varslede storsatsninger.

En av dagens regjering sine hovedsatsninger er eksempelvis økte bevilgninger til jernbane. Finansminister Kristin Halvorsen skryter av en 50 prosent økning i satsning på samferdsel i forhold til Bonde-

ger og starten på større satsninger. Fortsatt har dagens regjering et par år til å vise at den mener alvor, men det krever at de tør tenke langsiktig i de neste årenes budsjettplanlegging. Odvar Nordli, tidligere statsminister for Arbeiderpartiet, har beskrevet politikernes tidshorisont som perioden mellom fremleggelsen av statsbudsjettet i oktober og revidert budsjett i slutten av mai.¹⁴ Dessverre har han i hovedsak rett i sin beskrivelse av politikernes knappe tidshorisont. I dag fungerer statsbudsjettet og nasjonalbudsjettet som kortsiktige politiske program, hvor større satsninger utover valgperioden tilhører sjeldenheten.

Visjoner for velferd krever langsiktig politisk planlegging, og budsjettene kan være viktige politiske virkemidler for regjeringen. Da Norges første nasjonalbudsjett ble lagt fram av finansminister Erik Brofoss i 1947, var langsiktig politisk planlegging et hovedelement i den økonomiske politikken. I finanstalen oppfordret Brofoss til frigjøring fra «den blinde underkastelse av tilfeldighetene i det økonomiske liv», og hevdet at vi må «gjøre oss til herre over de økonomiske krefter, i stedet for å bli behersket av dem».¹⁵ Målet var å maksimere samfunnets samlede velferd, og et av midlene var

statsbudsjettet og nasjonalbudsjettet som politiske planleggingsverktøy.

Et politisk styringsinstrument

Nasjonalbudsjettet hadde som mål å maksimere samfunnets velferdsfunksjon gjennom å se de ulike departementene og deres budsjetter under ett. Arkitekten bak utviklingen av nasjonalbudsjettet var den norske nobelprisvinneren i økonomi, Ragnar Frisch, og hans nyutdannede studenter fra det unge Økonomisk institutt ved Universitetet i Oslo.¹⁶ Frisch hadde enorme ambisjoner på vegne av faget. Han mente at store deler av faganalysene var økonomiske lover, og at politikernes handlingsrom var begrenset av disse fysiske, objektive sammenhengene.

Analysene og utregningene i den økonomiske politikken var svært intrikat, og bidro til å skape et lite miljø bestående av fagøkonomer. Intensjonen var å begrense økonomenes innflytelse til å gjennomføre politikernes egne vurderinger, men dette skillet var vanskelig å definere. Et av Frischs mer kreative forslag var å forme den økonomiske politikken ved hjelp av

utformingen. Likevel kan ideen si oss noe om tenkemåten blant kretsen med økonomer på denne tiden. Samfunnsstyring og politisk planlegging for rettferdig fordeling av godene lå til grunn for utvikling av den økonomiske politikken, uavhengig av økonomiske teorier om frikonkurranseøkonomi.¹⁷

I ettertid er sosialøkonomenes rolle i etterkrigsårene blitt kritisert som et elitistisk og udemokratisk ekspertvelde.¹⁸ Denne kritikken er i mange tilfeller berettiget. Dessverre er mange av kritikerne lite opptatt av at denne beskrivelsen er vel så passende i dag.¹⁹ Dagens økonomiske hegemoni er minst like mektig som sosialøkonomenes var i etterkrigstiden. Siden slutten av 1980-tallet har sivil- og sosialøkonome i det private næringslivet overtatt rollen som eksperter i den økonomiske politikken, noe TV-sendingenes prioriteringer er et eksempel på.

Det som er bra for markedet er bra for landet

De fleste nyhetssendingene om statsbudsjettet inkluderer et innslag med en

”

Følgene av at private aktører får monopol på å kommentere økonomien er at disse også får enerett til å definere innholdet i begreper som samfunnsøkonomisk lønnsomhet, modernisering og effektivitet

”

politikernes preferansefunksjon. Han så for seg at økonomene gjennomførte grundige intervjuer med politikerne om deres tanker, ønsker og visjoner for samfunnet, deretter skulle de utforme en økonomisk politikk tilpasset politikernes vilje. Frisch gjennomførte flere intervjuer, blant annet med Trygve Bratteli, men metoden fikk aldri noen betydning i den reelle politik-

sjeføkonom fra en av de store bankene. Disse har både sivil- og samfunnsøkonomisk bakgrunn, de fleste av dem fra Norges Handelshøyskole.²⁰ Det er ingenting i veien for at bankfolk får presentert sine meninger om statsbudsjettets betydning for finansmarkedene, men det er et problem når de økonomifaglige kommentarene begrenses til én gruppe økonomer.

Finansmarkedet, rente og kronekurs er viktige elementer i økonomien, men gir på langt nær et bilde av helheten. En analyse av den økonomiske politikken bør også inkludere faglige betraktninger om blant annet produksjon, sysselsetting, fordeling og velferd.

Sjeføkonomene i de største bankene mener statsbudsjettet vil føre til en renteoppgang, kunne TV2 melde da statsbudsjettet for 2001 ble lagt frem.²¹ Ifølge TV2 mente økonomene at budsjettet ikke var stramt nok og at offentlige utgifter var for høye. Sjeføkonomene i bankene blir betalt for å profilere seg selv og banken sin, og har selsagt rett til å mene hva de vil om konsekvensene av et nytt statsbudsjett. Problemet er at kommentarene fremstår som objektive betraktninger fra en samlet gruppe fagfolk, og ikke subjektive meninger på vegne av store og mektige finansaktører, noe de faktisk er.

Følgene av at private aktører får monopol på å kommentere økonomien er at disse også får enerett til å definere innholdet i begreper som samfunnsøkonomisk lønnsomhet, modernisering og effektivitet. Dagens økonomiske debatt domineres av begreper vi knytter til privatisering, individuelle løsninger og begrenset politisk styring, ikke fordi modernisering nødvendigvis må bety mindre statlig styring og private løsninger, men fordi det er dette vi legger i begrepene i dag. Dette påvirker også politikernes handlingsrom, vilje og mot til endring.

Den rødgrønne regjeringens skattefølge er ett eksempel på at politikerne frykter velgernes dom, basert på antakelsen om at vi foretrekker skattelettelser fremfor mer velferd. Valget i 2005 og stadig flere undersøkelser viser at dette ikke nødvendigvis er riktig.²² Et annet eksempel er pensjonsreformen. Forholdet mellom antall pensjonister og folk i arbeid vil endre seg når etterkrigsbarne

når pensjonsalderen. Den politiske løsningen som blir presentert er at det derfor må innføres kutt og innstramminger i våre fremtidige pensjoner. Resultatet er at bankene opplever en eksplosiv vekst i antall kunder som vil tegne private forsikringsavtaler.²³ Dette er i tråd med økonomiske teorier om at skatt er ineffektivt, mange økonomers advarsler om manglende fremtidige inntekter til pensjon, og ikke minst med bankenes visjoner for vekst. Spørsmålet er om private løsninger fremfor fellesgoder for alle også reflekterer våre visjoner for utviklingen av samfunnet vårt. For i motsetning til hva en kan få inntrykk av, har vi et valg.

Milimeterpolitikk og manglende visjoner

Statsbudsjettet er et av våre viktigste virkemidler for å forme samfunnet vårt i den retningen vi ønsker. På samme måte som du og jeg velger å investere i hus, hytte, utdanning og unger, viser landets budsjett hvilke prioriteringer vi ønsker. På 1920-tallet valgte norske politikere å prioritere et beløp tilsvarende et helt statsbudsjett på jernbane. I 1967 ble folketrygden etablert, og fra og med 1969 fikk alle rett til 9-årig obligatorisk skole. Et budsjett skal samsvare med forventet inntekt, men mange av våre budsjettavgjørelser sprenger rammene for sikre inntektskilder. Vi gjør langsiktige investeringer i våre egne liv med usikker grad av forventet inndekning.

Et statsbudsjett baseres på forventet inntekt, men de siste 15 årene har vist at ekspertenes estimat ikke alltid samsvarer med virkeligheten. Forventningene til veksten i det norske oljefondet (nå Statens pensjonsfond – Utland) har eksempelvis vært dramatisk undervurdert siden starten i 1996. Et annet eksempel på ekspertenes begrensning er rentepolitikken. På forsommeren i 2002 advarte flere økonomer mot

en fortsatt renteøkning.²⁴ Norges Bank valgte å overse advarslene, og økte renta til 7 prosent. Resultatet var at kronkursen ble svært sterk,²⁵ flere tusen arbeidsplasser forsvant og mange husholdninger fikk store økonomiske problemer. Et drøyt år etterpå var renta nede i 3 prosent. I dag er rentenivået igjen på vei oppover, men det er ikke faglig enighet i hvor høyt den bør gå for å holde en stabil kronkurs.²⁶

Uavhengig av ekspertenes uenigheter er det ingen tvil om at vi er rike. Statistisk Sentralbyrå la nylig fram en rapport som viser at sannsynligheten for en langvarig høykonjunktur er stor.²⁷ I rapporten spås det at reallønnen vår, det vil si den reelle lønnsveksten korrigert for prisvekst, vil øke med over 25 prosent fra perioden 2003 til 2010. På samme tid har vi valgt å prioritere privatisering av statlige selskaper, reduksjon i fremtidige pensjoner og skattlettelser. Visjonene for velferd har vært begrenset til barnefamilieene, gjennom økt satsning på barnehage, kontantstøtte og skole.

Fraværet av politikk er politisk

De fleste statsbudsjett de siste 15 årene omtales som uambisiøse og uten visjoner, og de færreste byr på store overras-

renta. Likevel er det en oppsiktsvekkende uttalelse hvis en sammenlikner med partikollega og finansminister Brofoss sin visjon i 1946 om å «gjøre oss til herre over de økonomiske krefter, i stedet for å bli behersket av dem». Schjøtt-Pedersens beroligende beskrivelser av sitt eget budsjett som økonomisk nøytralt kan vanskelig tolkes som noe annet enn et ønske og håp om at finansmarkedet ikke blir for forstyrret av politikernes virke-
trang. Dessverre for Schjøtt-Pedersen var ikke budsjettet godt nok for datidens tre største banker, og TV2 rapporterte om at samtlige sjeføkonomer i disse bankene mente at budsjettet ikke var stramt nok.²⁹ «Økonomene spår renteøkning» rapporterer TV2 i samme sending, uten nærmere forklaring.

Fraværet av journalistenes vilje til å spørre, forsterker en politisk utvikling hvor markedet har gått fra å være et politisk virkemiddel til å bli et mål i seg selv. Ingen spør hvorfor innstramming er like viktig som året før, til tross for at renteut-siktene er snudd på hodet. Ingen utfordrer regjeringens såkalte storsatsninger ved å regne ut hvor mange kroner og øre som faktisk settes av. Ingen spør hvorfor og hvilke konsekvenser det får at pengepoli-

Fraværet av vilje til å styre forteller mye om politikernes ideologi

kelser.²⁸ Det betyr ikke at budsjettene er irrelevante for den økonomiske politikken. Fraværet av vilje til å styre forteller mye om politikernes ideologi. Da daværende finansminister Karl Eirik Schjøtt-Pedersen la frem et budsjett for 2001 han omtalte som «nøytralt for økonomien» siktet han nok til finansmarkedene og

tikken og renta prioriteres som økonomisk virkemiddel. Disse temaene handler alle om forholdet mellom stat og marked. Både innstramming, fraværet av større velferd-satsninger, og bruk av renta som det viktigste økonomiske virkemiddelet i stedet for progressiv beskatning, handler om å redusere offentlige utgifter og styring.

Et av de viktigste trekkene ved den økonomiske politikken de siste 15 årene er endringene i forholdet mellom privat og offentlig konsum. I perioden 2000 til 2007 har vårt private konsum økt med gjennomsnittlig 3,2 prosent hvert år, mens offentlig konsum har økt med 1,8 prosent.³⁰ De fleste er for økninger i vårt private forbruk, men forholdet mellom disse tallene sier mye om en generell poli-

Er en ny regi mulig?

Rollefordelingen og replikkene i den årlige statsbudsjettframleggelsen er gitt. Finansministeren snakker om ansvarlighet og styringsansvar, økonomene vil ha mer innstramming og frykter renteøkning, regjeringsmedlemmene roper seier, opposisjonen skriker krise, og journalistene repeterer det noen, eventuelt det de selv, sa året før.

”

Det eneste som er sikkert er at sjeføkonomene i de store bankene ikke kommer til å like en politikk hvor private pensjons- og forsikringsavtaler ikke lenger blir like interessant

”

tisk utvikling mot private løsninger. For det første viser det at private husholdninger blir stadig rikere i forhold til offentlig sektor. Dette får følger for både tilbud og etterspørsel av tradisjonelle velferdsgoder. Private pensjonsavtaler er et eksempel, helseforsikring et annet.³¹

Samtidig påvirker en rik privat sektor etterspørselen etter arbeidskraft. Norge har et begrenset antall hender, og når vi etterspør stadig større hus og hytter, kaffe latte hver morgen og frisørtimer en gang i måneden, blir det mindre arbeidskraft andre steder. Eksempelvis ble planene om å pusse opp 26 Oslo-barnehager i sommer lagt på is. Da barna møtte falletferdige bygg i høst skyltes det ikke for lite penger, men rett og slett manglende arbeidskraft i byggebransjen.³²

Budsjettene de to siste årene kan vitne om at dagens regjering ønsker å snu denne trenden. Samtidig bidrar den selv-pålagte begrensningen i skattepolitikken og de massive advarslene om økt bruk av finanspolitikk til det motsatte. Budsjettet for 2008 vil vise hvilke hensyn som veier tyngst.

Totalt 30 timers TV-sendinger avslører ingen avtalt regi. Tvert i mot virker det som politikere, økonomer og kommentatorer gladlig finner sin naturlige plass i trygge omgivelser på TV-skjermen. På kort sikt er det en fordel for de fleste at nyhetsdekningen av den økonomiske politikken er overfladisk: Journalistene behøver ikke å anstrenge seg, politikerne slipper å svare på vanskelige spørsmål, bankøkonomene kommer på TV, forskerne forblir på kontoret sitt, og vi seere kan la oss opprøre sånn passe over en prosent økning her eller der. Til gjengjeld bidrar dette bildet til at den reelle politikken tilsløres.

En ny regi er både nødvendig og mulig, men krever tid, vilje og tålmodighet av både fagfolk, journalister, politikere og velgere. Politisk økonomi er komplisert, og gjøres ytterligere utilgjengelig gjennom et kronglete fagspråk og mange økonomers manglende pedagogiske evner. Her har samfunnsøkonomer også selv et ansvar for å forbedre egen formidlingsevne. Samfunnsforskere og journalister må sørge for at den økonomiske

CAMILIA BAKKEN ØVALD
FØDT 1977
SAMFUNNSØKONOM OG SKRIBENT

politikken kommenteres på en kritisk, uavhengig og forståelig måte.

En regi hvor biroller og statister gjør jobben sin vil gi både muligheter og stille krav til hoverolleinnehaverne: Politikerne. Statsbudsjettet og den økonomiske politikken har betydning langt utover lommeboka vår, og er helt sentralt i politikernes visjoner for samfunnet. Bred politisk enighet om satsning på velferd og fellesskapsløsninger har formet de skandinaviske landene og våre definisjoner av rettferdighet, likhet og velferd. Derfor er vi velgere avhengig av å forstå den politikken som føres.

Hvilke grunnleggende prinsipper vi velger å bygge samfunnet vårt på blir bestemt av politiske valg. Hvert eneste statsbudsjett er med på å forme disse valgene, uansett om budsjettet brukes som et aktivt politisk verktøy eller som en passiv plan som er «nøytral for økonomien».

Selv om det er med små, små skritt viser den rødgrønne regjeringen antydning til å endre den økonomiske politikken med individuelle løsninger og privatisering, til større satsning på fellesskap og velferd. Endringer i skattelettelspolitikken, reversering av gapet mellom veksten i privat og offentlig forbruk, og full barnehagedekning, er noen eksempler. Statsbudsjettet for 2008 vil vise om denne utviklingen er reell, eller om regjeringens rødgrønne farge kun er et tynt lag på gammel grunnmur fra 1980- og 90-tallet. Det eneste som er sikkert er at sjeføkonomene i de store bankene ikke kommer til å like en politikk hvor private pensjons- og forsikringsavtaler ikke lenger blir like interessant. Hvor vidt bankenes bekymringer for egen profit alene skal utgjøre de faglige vurderingene av den økonomiske politikken, er opp til journalistene. ●

KILDER

Aftenposten 18.07.2007
 Astad, Ragnhild S. Berg [red.] (2005), *RØST: Økonomisk teori og politisk praksis*, Radikalt økonominettverks skriftserie
 Bjerkholt, Olav (2005), *Sosialekonomene og velferdsstaten*, Publisert i *RØST: Velferd*, Radikalt økonominettverks skriftserie (2005)
 Dag&tid nr. 35/1997
 Dagbladet 23.03.2007, 03.06.2007 og 22.06.2007 [Magasinet]
 Dagens Næringsliv 01.06.2007, 30.08.2004 og 13.10.2001
 Dagsavisen 06.09.2004
 Frisch, Ragnar (1995), *Troen på nøkken*. Utvalg og innledning ved Jens Chr. Andvig, Olav Bjerkholt og Tore Thonstad. Universitetsforlaget
 NRK Dagsrevyen 06.10.06, 01.11.05, 13.10.05, 06.10.04, 08.10.03, 03.10.02, 11.10.01, 04.10.00, 04.10.99, 05.10.98, 13.10.97, 04.10.96, 04.10.95, 04.10.94, 13.10.93, 06.10.92
 Sandmo, Agnar (2006), *Samfunnsøkonomi en idéhistorie*, Universitetsforlaget
 Statistisk Sentralbyrå: Økonomiske analyser 3/07, samt diverse statistikker tilgjengelig på www.ssb.no
 Statsbudsjettet fra og med 2000 til og med 2007 [www.statsbudsjettet.no]
 Søylen, Espen (2002), *Makt- og demokratiutredningen: Mot et samfunnsøkonomisk optimum*
 TV2-nyhetene 06.10.06, 01.11.05, 13.10.05, 06.10.04, 08.10.03, 03.10.02, 11.10.01, 04.10.00, 04.10.99, 05.10.98, 13.10.97, 04.10.96, 04.10.95, 04.10.94, 13.10.93, 06.10.92
 VG 18.10.2006

Økonomisk forum nr. 8/ 2006, Samfunnsøkonomenes forening Øvald, Camilla Bakken [red.] (2005), *RØST: Velferd*, Radikalt økonominettverks skriftserie

NOTER

- 1 Hovedkilde for artikkelen er nyhetssendingene på TV2 og NRK mellom 18.00. og 20.00. samme dag som statsbudsjettet legges frem, fra og med 1992 til og med 2006 (06.10.06, 01.11.05, 13.10.05, 06.10.04, 08.10.03, 03.10.02, 11.10.01, 04.10.00, 04.10.99, 05.10.98, 13.10.97, 04.10.96, 04.10.95, 04.10.94, 13.10.93, 06.10.92)
- 2 Denne artikkelen bygger på et begrenset kildemateriale, og økonomisk politikk diskuteres selvstøtt også de 364 andre dagene i året. Likevel gir TV-dekningen denne dagen et godt bilde fordi sendingene sjelden er like omfattende om politisk økonomi som dagen for statsbudsjettet.
- 3 Eksempelvis i Valla-Yssen-saken i vinter.
- 4 NRK Dagsrevyen 11. oktober 2001
- 5 Forslaget i statsbudsjettet for 2007 om at arbeidsgiver skal betale en andel av arbeidstakers sykkelønn etter to uker møtte massiv motstand fra blant annet NHO og LO. Regjeringen ble tvunget til å trekke forslaget.
- 6 TV2-nyhetene 6. oktober 1992
- 7 Både TV2 og NRK åpner for kritiske kommentarer fra interesseorganisasjoner som LO, NHO og andre, men disse omtaler sjelden helheten i budsjettet eller den generelle økonomiske politikken.
- 8 TV2-nyhetene 3. oktober 2002

- 9 Dag&Tid nr. 35 1997
- 10 NRK Dagsrevyen 5. oktober 1998
- 11 TV2-nyhetene 6. oktober 2004
- 12 TV2-nyhetene 6. oktober 2006
- 13 Statsbudsjettet 2007 og Økonomisk forum nr. 8 2006
- 14 Dagbladet 3. juni 2007
- 15 Sitatet er hentet fra Søilen [2002]
- 16 Frisch [1995]
- 17 Bjerkholt [2005]
- 18 Se for eksempel Søilen [2002], Sandmo [2006], Odvar Nordli i Dagbladet 3. juni 2007
- 19 I makt- og demokratiutredningen fra 2002 beskriver Espen Søilen utviklingen i norsk økonomisk politikk, og konkluderer med at evnen til overordnet samfunnsstyring er svært begrenset. Han beskriver hvordan enigheten om virkeligheten begrenser samfunnsdebatten, og gjør denne konform og steril, men begrenser sin kritikk til å gjelde sosialøkonomene på 60-tallet.
- 20 Siviløkonomer og samfunnsøkonomer studerer flere av de samme fagene, og de grunnleggende prinsippene innenfor dagens teoretiske hegemoni er like. Forskjellen er at siviløkonomers fagområde primært er knyttet til ledelse og styring på mikroplanet. Siviløkonomstudiet vektlegger bedriftsøkonomi, markedsføring og ledelse, mens samfunnsøkonomi i større grad handler om hvordan økonomien fungerer som helhet.
- 21 TV2-nyhetene 4. oktober 2000
- 22 Se for eksempel Dagbladet Magasinet 22. juni 2007 eller Aftenposten 17. juli 2007
- 23 Se for eksempel Dagens Næringsliv 30. august 2004 eller Dagbladet 23. mars 2007
- 24 Blant annet Stein Regård, sjeføkonom i LO, og Hallvard Bakke, siviløkonom og tidligere Ap-statsråd
- 25 www.ssb.no/muh/arkiv/art-2002-09-16-01.html
- 26 Dagens næringsliv 1. juni 2007
- 27 Økonomiske analyser 3/2007 Statistisk sentralbyrå
- 28 Eksempelvis Sten Kåre Kristiansen om budsjettet for 2000: «Regjeringens eneste visjon er ønsket om å overleve» [TV2-nyhetene 4. oktober 1999]
- 29 TV2-nyhetene 3. oktober 2000
- 30 Statsbudsjettet fra og med 2000 til og med 2007 (www.statsbudsjettet.no)
- 31 Se for eksempel VG 18. oktober 2006 eller Dagsavisen 6. september 2004
- 32 Stadig flere tegner for eksempel privat forsikring for barna sine, i frykt for at velferdssamfunnet vårt ikke skal ta godt nok vare på oss hvis det skjer en ulykke. (Aftenposten 18. juli 2007)

TOR OBRESTAD
EINAR FØRDE
Ein biografi

Tor Obrestad

Einar Førde

Ein biografi

“Eit velskrive portrett”
Harald Stanghelle, Aftenposten

“Førde har etterlatt seg anekdoter nok til flere bøker - og bare sitatene alene gjør denne verdt å lese”
Ane Farsethås, Dagens Næringsliv

Innb. kr 349,-

www.samlaget.no

Det Norske Samlaget